

П Р И Л О З И

ПРВИ ПРОФЕСОРИ „ПРАВОСЛОВНОГ“ ФАКУЛТЕТА НА ЛИЦЕЈУ У КРАГУЈЕВЦУ И БЕОГРАДУ

У свим правцима, а највише у културном погледу, млада српска држава прве половине XIX столећа развија се под великим утицајем суседне аустроугарске државе. Схватања и пракса рационалистичког и пострационалистичког периода који прожимају друштвени живот Срба у Војводини преноси се у Кнежевину од стране млађих људи који својим знањем подижу просвету, судство, администрацију.

Школовани Срби из Војводине су и поред тешкоћа, својих предрасуда и предрасуда средине у коју су долазили, ступали у „правителствену“ службу и извршили низ задатака од велике користи за Кнежевину Србију која је одбацујући турско туторство одлучно одбацивала и просветну заосталост.

I. Почетком августа 1840, попечитељ правосудија и просвештенија Стефан Радичевић поднео је Совјету предлог да се за завршене ученике филозофије — „мудрословије“ — оснује још једна класа у којој ће се предавати правне науке(1). Притом треба имати у виду да се у самом првом наставном плану Лицеја за филозофско образовање налазио један од правничких предмета, и то природно право. Несумњиво, ова наставна дисциплина претставља клицу за формирање правничког одељења на Лицеју(2).

Године 1840, средином лета, у Попечитељству просвештенија постојао је одређен план за оснивање Правног факултета на Лицеју у Крагујевцу, где је онда било средиште врховне државне власти. Да би се остварила намера „Совету је соопштено, да је Попечитељство ово објавленијем у нашим и пештанским новинама печатаним позвао људе за професоре правословни наука, и представљене Устројеније учења правословног у Лицеуму наука на решеније“(3).

Како је то један од првих конкурса за попуњавање професорских места на вишој школи наше земље у току прошлог века а везано је за оснивање фекултета који је одиграо врло важну улогу у државном животу, потребно је да се на овом месту наведе.

Новине српске од 3 августа 1840. бр. 31, донеле су „објавленије“ које гласи: „Објавленијем овим позивају се од стране Правителства родољубиви Срби из суседне Аустриске државе“ да се пријаве за професора права на Лицеју до краја месеца августа те године. —

(1) Државна архива у Београду, одељ. Минист. просвете, ВНо 1048/1840

(2) Иста архива и одељак, ПНо 395/1838.

(3) Државна архива у Београду, одељ. Минист. просвете, Но 1048/1840.

У позиву за конкурс даље стоји: „Катедра ова сојужена је са сле-дујућим условијама и благодетијама: 1) Изабрани за исту кон-курент имаће годишњу плату у струци јуридикеској доказаному точному; отменому и совершеному теоретическому знању, и прак-тическом упражненију. Ова плата од 600 талира мања бити неће, а у преднаведеном случају и до 800 временом одређена бити може. У сваком пак случају плата ова за ону годину, у којој би профе-сор овакови Ректор заведенија био, повишена је, по устројенију овог заведенија са 100 талира годишње. — 2) Ако би изабрани за ову катедру професор чрез теченије једногодишње доказао, да његова способност и вештина у предавању правословни наука не допире донде, да слушаатељи његови, пожелајемо успех покажу, задржава себи право Србско правителство позив и избор овај порећи, и у том случају другог на место његово позвати и поставити“(4).

Када је овај конкурс објављен, начелник „просвештенија“ био је Димитрије Исаиловић, заслужни организатор школа још из времена прве владе Милоша Обреновића. Он је и пре наведеног конкурса захваљујући својим личним везама, најпре преко „зако-нописца“ Јована Хаџића придобио реномираног новосадског адво-ката Јована Раића да дође у Србију и удари основе правничкој на-стави на Лицеју. Овај се доста дуго времена ломео, особито услед немира и династичких промена које су владале у Србији. Када се ситуација нешто смирила, Јован Раић саопштава да би прешао у Крагујевац, односно у Београд, како је раније обећао(5). — Стварно, његов долазак пада знатно доцније, услед потребе да створи план школовања правника на Лицеју, као и личног захтева да му се да вишемесечно отсуство како би средио своје породичне при-лике. То време Раић је искористио да напише и свој уџбеник „По-лиције“ који ће бити први штампани лицејски уџбеник за „право-словце“ у Србији. — Јован Раић је требало да постане један од првих професора права, изван конкурса.

На објављени конкурс од 1 августа 1840 учествују три прав-ника, од којих су два из Вршца и један из Сремских Карловаца. Два Вршчана су: Јован Стерија Поповић, познати књижевник, и Димитрије Нешић. „Судејски заступник“ Марко Маринковић при-јављује се из Сремских Карловаца. Од ове тројице најозбиљнији кандидат био је Јован Ст. Поповић.

У својој пријави коју је писао у Вршцу 26 августа 1840, Јован Ст. Поповић, документујући је прилозима, најпре каже да је рођен у Вршцу „од честни православног восточне цркве родитеља 1807(?) године.“ — После свршетка нижих „граматикалних“ и „човечности школа“, „како филозофију, тако и маџарска права с превасходним успехом свршио и притом морално увек владања на углед давао.“ — У својој пријави Стерија даље наводи да је положио адвокатски

(4) Дато у Топчидеру, 1 августа 1840, ВНо 1047/1840.

(5) Државна архива у Београду, одељ. Минист. просвете, Но 381/1840.

испит с похвалним успехом; да се из његове праксе може видети да је од 1835 као „заклети“ адвокат проучио и аустриска права због војне границе, и да је парнице водио. Што се тиче способности „и умни качества“ — наводи даље Ј. Ст. Поповић — говори његов шестнаестогодишњи књижевни рад како на „Србском, тако и на Латинском језику“; издата су му многа дела.

Учествујући на конкурс Јован Ст. Поповић изражава извесну уздржљивост, те на крају напомиње: „Будући пак да при необрађеном за рад у Србији Правословија пољу и с најбољим својствима човек, при најлепшој вољи и ревности не може у стању бити до онога достићи степена, да би и својој жељи пуно удовлетио, и ученицима у том виспрољеиши успех прибавио, да би на тај начин лако, неблаговоленије или незадовољство искусивши, по смислу Високог расписа, полученог званија лишио се; зато ја Високославном Попечитељству не могу покорњеише не објаснити да се касателног званија при овако скројеним обстојателствима иначе не примити смео, раз року угледа и пробе не на једну; но на две године од стране Високославног Попечитељства опредељену сушт.“ — Иначе, због скупоће која влада и тешкоћа око набавке потребне литературе при заснивању „правословија“ у Србији, Јован Ст. Поповић мисли да би плата професора права требала да буде 800 талира годишње(6).

„Партикуларним“ писмом начелника одељења Попечитељства просвештенија Димитрија Исаиловића, 4 септембра 1840, било је „сообштено Јоану С. Поповићу, да га је попечитељство ово, за професора правословни наука у Лицеуму примило, с тим, да ако је икако могуће, до 15 септемврија овамо пређе“(7).

То је учињено само после два дана од пријема Ј. Ст. Поповића, с извештајем да ће имати плату од 700 талира годишње.

Новембра 11, 1840, Попечитељство просвештенија предлаже да се Књазу јави да је Јована Ст. Поповића позвало из Вршца, да је на тај позив дошао у Србију „и науке предавати започео, као и да се умоли Св. Књаз да Поповића височаишим указом своим за привременог професора правословија наменује“(8).

Са Јованом Раићем на челу који је као најискуснији и познати новосадски адвокат требало да постане неком врстом шефа правничке катедре, на Лицеју је било потребно да раде професори права природног и „државословни“ наука, професор статистике и историје законодавства, и трећи који би предавао „Положително право Отчества нашег и начин поступка судејског“, што ће тек доцније бити издато земљи.

Стварно, први и врло активни професор права природног на Лицеју у Крагујевцу био је Јован Ст. Поповић. За њим је наступио Игњат Станиминовић као професор статистике. Овај потоњи је за-

(6) Државна архива у Београду, — документа у заоставштини Ристе Одавића.

(7) Иста архива, одељак Минист. просвете, Но 1189/1840.

(8) Иста архива и одељак, Но 1606/1840.

мењивао Јована Раића до краја априла 1841, када Раић јавља да је приспео после добивеног шестомесечног одсуства(9).

Предавања првог професора права на Лицеју у Крагујевцу Јована Ст. Поповића почела су 1 новембра 1840. После „Природног права“ започет је курс статистике професора Игњата Станимировића. Јован Раић почео је да предаје свој предмет „Полицију“ на почетку школске 1841/42 године, иако је прешао у Србију априла 1841; дотле га је замењивао Игњат Станимировић.

Поред ова три предмета заступљених у зимском семестру школ. 1840/41 год. Ј. Ст. Поповић је на своју иницијативу у летњем семестру те школске године држао предавања и из грађанског судског поступка.

Када је наступио, Јован Раић је своја предавања од почетка школ. 1841/42 год. излагао из састављене *Ручнице полиције* која је 1841 штампана, после чега је молио да му се одреди награда за труд, јер је он, по властитој изјави, на уџбенику радио од августа месеца 1839 „до априла ове године (1841) предмете предавајемо из радио“(10).

Да би могао што боље да износи материју свога предмета Јован Раић је за потребе Правног факултета тражио од Попечитељства правосудија и просвештенија све хатишерифе „политичког стања тичући се Србије и сада владајуће Св. фамилије“(11).

Из *Додатка к Србским новинама* од 18 октобра 1841, Но 42, сазнаје се да је Јован Раић одржао „Слово“ — приступно предавање 9 септембра 1841 ученицима „Правословија у Књажеско-Србском Лицеуму ... кад је исти на катедру Правословија ступио.“ — У овој беседи, чији је само први део штампан, професор Ј. Раић је апеловао на „правословце“ да уложе све силе како би се просветили и што боље припремили за службу Књазу, „правителству“ и народу. У приступном предавању нови професор нарочито је величао владара и „правителство“.

За схватање улоге и важности правничке струке од стране једног наставника на Лицеју, свакако су биле врло карактеристичне речи оног дела „слова“ Јована Раића који најалост није објављен у *Додатку к Србским новинама*, а тицале су се самих правних студија; први део приступног предавања био је опште природе. У „примечанију“ наведеног броја *Србских новина* стоји: „Остала част слова дејствује о важности и ползи права — и државословни наука, које предпоменути г. Професор ученицима предавати има, но коју због обширности њене и ограничености простора у Листу свом саопштити неможемо.“

Од Јована Раића Правни факултет Лицеја у Београду очекивао је много. Међутим, он није дуго остао на професорском положају и у Србији; предавао је свој предмет „Полицију“ само школске 1841/42 године. — На почетку 1843 у актима Државне архиве у Београду, где

(9) Државна архива у Београду, одељ. Минист. просвете, Но 505/1841.

(10) Иста архива и одељак, Но 1439/1841.

(11) Иста архива и одељак, Но 693/1841.

се чувају месечни извештаји професора Лицеја о ученицима, похађању предавања и прегледу предавања, не налазе се извештаји Јована Раића, већ само Игњата Станимировића и Сергија Николића. Овај потоњи је дошао на место Јована Ст. Поповића, јер је сјесени 1842 Поповић постао начелник Попечитељства просвештенија, одакле је врло плодно спровео школскореформаторски рад.

II. Први професор Правног факултета на Лицеју који је плодно деловао као наставник и затим као јавни радник на високом положају у Попечитељству просвештенија био је Ј. Ст. Поповић. — Он је рођен у Вршцу 1806. Основну школу и ниже разреде гимназије — „три граматикалне класе“ завршио је у родном месту, а вишу гимназију; класу реторике и поезије у Темишвару. У гимназији и доцније на Филозофском факултету у Пешти Ј. Ст. Поповић је стекао солидно хуманистичко образовање. После завршене филозофије у курсу од две године, он наставља права у Кежмарку на Академији и завршава их са одликом. Пошто је окончао студије Ј. Ст. Поповић враћа се у своје родно место, где је од 1830 до 1836 био професор латинског језика у приватној гимназији, а затим адвокат. Са тог посла конкурисао је за професора права на Лицеју. Изабрани Јован Ст. Поповић прелази у Србију крајем октобра 1840, да би затим 1 новембра почео предавања и најзад Кнежевим указом ВНО 2270 био постављен за „привременог“ професора. Од новембра 1840 до јесени 1842, Ј. Ст. Поповић је био професор природног права и судског поступка. У току две године наставничке службе он је постигао запажене резултате тако да је са „привремене“ професуре прешао у „дејствителну“. Од 1842 до 1848, Ј. Ст. Поповић био је начелник Попечитељства просвештенија. На тој дужности он је извршио низ великих промена у школству и у другим културним областима: научној, позоришној, и нарочито, књижевној. Незадовољан приликама и средином у којој је својски радио, а после више сукоба, Ј. Ст. Поповић је 1848 дао оставку на свој положај и вратио се у своје родно место.

За Јованом Ст. Поповићем за професора Правног факултета на Лицеју долази Игњат Станимировић. Он је био дуго година на тој дужности. — Игњат Станимировић је рођен у Суботици 1815. Гимназију завршава у родном месту; Филозофски и Правни факултет у Кежмарку. Као привремени професор статистике, постављен указом од 6 септембра 1840, ВНО 1464, са платом од 700 талира годишње, Игњатије Станимировић ради од почетка школ. 1840/41 године. Кнежевим указом од 24 децембра 1841, ВНО 1742, када и његов старији колега Ј. Ст. Поповић, постављен је за „дејствителног“ професора Правног факултета. На полугодишњем и годишњем испиту почетне године правничких студија на Лицеју у Крагујевцу постигао је запажени успех из статистике. Доцније, поред овог предмета, Игњат Станимировић је предавао и право криминално („теоретично“). (12)

(12) Државна архива у Београду, одељ. Минист. просвете. Ф V. 296/1849.

Пошто је Јован Ст. Поповић са професорског места отишао на положај начелника Попечитељства просвештенија, његово место је заузео нови професор права Сергије Никслић. Он је рођен 1816 у Новом Саду. Гимназију је свршио у месту рођења, а „мудрословне и правословне науке“ у Пешти. У Србији служи од половине фебруара 1840. — За привременог професора права постављен је указом „привременог правленија“ 30 септембра 1842, Но 64, а за „дејствителног“ Кнежевим указом од 14 јула 1845, ВНо 1076. Предавао је природно право, полицију, административно право, немачки језик. — Пре него што је постао професор Лицеја био је секретар Митрополије српске у Београду. — Професорска плата му је износила 600 талира годишње. До пензије коју је добио 1866 био је професор(13).

Међу прве професоре Правног факултета Лицеја у Београду спомињемо Јована Раића и Ђорђа Петровића. — Први је предавао „полицију“ током школ. 1841/42 године. Као способног човека широке културе српско „правителство“ га је убрзо поставило за начелника Попечитељства правосудија. Године 1842 напустио је с кнезом Михаилом Србију, и отишао у Аустрију, одакле се више није вратио натраг. — Јован Раић је рођен у Осигеку 1805. Свршио је инжењерске и правне науке у Пешти где је био врло запажен од стране и највиших кругова. После завршених школа одао се праву и постао врло познат новосадски адвокат(14).

Крајем септембра 1842 професором политичких наука на Правном факултету Лицеја постаје Ђорђе Петровић који је ускоро умро. О њему нема ближих података, али по свему судећи то је био један учени Србин из Војводине.

После смрти Ђорђа Петровића долази за професора политичких наука Максим Симоновић, месеца августа 1843. М. Симоновић је предавао затим грађански законик и судски поступак. О овом професору нема података у извештајима или другим документима који би нас више упознали са пореклом, школовањем и службовањем његовим у Србији.

До доласка Константина Цукића и Димитрија Матића на Правни факултет Лицеја, професори су стицали образовање на краљевским академијама Угарске; свршавали су „мађарско право“, како је то говорио Вук Караџић. Ова два млада Србина, од којих је један родом из уже Србије, свршавају науке на немачким познатим универзитетима и уведени су у дужност професора права на Лицеју школ. 1848/49 године. — Тада је отворена нова катедра „Политичке економије, финансије и науке трговине на правословију“ коју води млади Константин Цукић. — У исто време др. Димитрију Матићу Попечитељство просвештенија додељује да предаје право грађанско српско и поступак грађански и криминални.

Др Коста П. Лазаревић-Цукић рођен је у Карановцу 1826. Први и други разред гимназије свршио је приватно у Крагујевцу,

(13) Иста архива, исти предмет.

(14) Милан Ђ. Милићевић: Поменик..., стр. 609, 610, Београд, 1886.

и трећи у истом месту школ. 1838/39 године. — Последње, три више гимназиске класе К. Цукић свршава у Бечу, где поред осталог учи немачки, латински и грчки језик. У Бечу Цукић учи и прву годину филозофије; све то у времену од 1841 до 1845. Политичке и економске науке Цукић студира три година на Хајделбершком универзитету, где је из тих наука положио и докторат. Од српског „правителства“ током последње године школовања у Хајделбергу Цукић је добио стипендију од 300 талира, и напослетку и 100 талира на име трошка за повратак и путовање у домовину.

Коста Цукић је постављен за професора права на Лицеју Кнежевим указом од 31 јула 1848, ВНо 1027. Наставнички рад је започео школ. 1848/49 и није на њему дуго остао. — Године 1851 Цукић би постављен за секретара Попечитељства просвештенија, јер се влада плашила да „бујни“ професор „не пали место да осветљава“ међу лицејцима. — Доцније Коста Цукић улази у вишу државну администрацију и под кнез-Михаиловом владавином постаје један од врло утицајних министара(15).

Д-р Димитрије Матић је рођен 1821 у Руми (Срем). Гимназију је започео у Сремским Карловцима, а завршио у Крагујевцу. „Мудрословне и правословне“ науке завршава на Лицеју у Крагујевцу. После тога био је извесно време „званичник“. — Димитрије Матић је био најзапаженији ученик на Лицеју и у служби доцније, те је његова молба да настави образовање топло препоручена од стране Јована Ст. Поповића, тадашњег начелника „просвештенија,“ и он је „уде као питомац српске владе послат на студије у Немачку. Тамо је завршио филозофски и „правословни“ курс у Берлину и Хајделбергу. Докторат филозофије Дим. Матић стиче на Лајпцишком универзитету.

Пре него што је отишао на студије у иностранство, Дим. Матић је од октобра 1841 до августа 1842 био на дужности „канцелиста“ у Совјету; после тога, до 12 децембра 1842, био је писар Суда вароши Београда. Од наведеног дана до априла 1843 Матић је био секретар Суда београдског, са ког места бива изабран за државног питомца 1845.

После завршетка студија у Немачкој, Дим. Матић постаје професор Правног факултета Лицеја, кнежевим указом од 30 јула 1848, ВНо 1019. — Предавања из грађанског законика, грађанског судског поступка и јавног права Матић је почео да држи школске 1848/49 године.

Димитрије Матић је професор права до средине 1851, после чега са Цукићем бива упућен у вишу администрацију(16). Као министар просвете свесрдно се залагао за напредак школа.

(15) Државна архива у Београду, одељ. Минист. просвете, Ф V, 396/1849.

(16) Државна архива у Београду, одељ. Минист. просвете, Ф V, 396/1849

У иностранству Димитрије Матић је усвојио идеје либерализма; одушевљавао се револуцијом од 1848 и желео да крунише своје образовање у иностранству бављењем у Паризу, што му се није испунило. — Као и К. Цукић, Матић није био дуго наставник на Лицеју; ушао је брзо у вишу државну администрацију и постао је један он заслужних министара Кнежевине Србије.

Групи младих професора права на Лицеју у Београду придружио се 12 новембра 1849 Ђорђе Ценић. — Он је рођен 1824 у Београду, где је завршио гимназију и филозофију, а права само почео. Филозофију и права Ђорђе Ценић студира доцније у Берлину и Хајделбергу, где и завршава своје образовање. Ценић је на место наставника Правног факултета Лицеја постављен „предписанијем“ Попечитељства просвештенија 12 новембра 1849, — ПНо 1050, са платом од 300 талира годишње; дакле, много мањом од осталих професора Правног факултета(17).

Правничка настава на Лицеју била је извођена хомогеније него настава филозофског факултета. Професори „правословци“ имали су стручно, правничко образовање. Велики број међу њима пре него што је дошао на Лицеј вршио је и извесну праксу правника: адвоката или судских службеника. Професори права Лицеја у службеној хијерархији стављани су изнад професора филозофског факултета. То се види и до наградама које су веће за професоре „правословија“ него „мудрословија“, што је изазивало завист потоњих. Али улога и значај правничке струке у друштвеном и државном животу само по себи давало је виши ранг правним студима него филозофским, чији су наставници потицали из различитих струка: лекарске, инжењерске, правне или „филозофске.“

Иначе, у поређењу са средњешколском, а нарочито основношколском наставом, настава Лицеја и њен професорски кадар са правницима на челу био је на завидној висини.

Др. Владимир Грујић

(17) Државна архива у Београду, одељ. Минист. просвете, Ф V, 396/1849.